

ՄԻՇԿ 769

Ա Ր Ե Ի Մ Ո Ի Տ Ք

ԱՐԶԱԳԱՆԻ ԵՐՈՊԱՅԻ ԼՈՒՍԱՆՈՐՈՒԹԵԱՆ

Բ Տարի. Թիս 10 / 11 / 1908 թ. տարին 20 ֆրանք. գործակալ Ֆայիի Թ. Բիկի. rue d'Enfer, 51. 1865 թվականը 1. Բարեգեղանություն, Թիսարքայի ժողովրդական թատրոնի համար 23 ֆր.

Արևմուտքը ընթերցողները իրաւունք ունին մեզմէ տեղեկութիւն խնդրել իր վեց ամիս նստին դադրելուն վրայոք:

Այս իրաւունքը Լիօնէն կը ծանշանք եւ պիտի աշխատենք զիրենք զօջ ընկել ամեն կերպով, բայց հիմա հիմա կ'աղաքենք բաւական սեղել հետապոյ ազգը որն որ ինքնադիր կամ ձեռադիր Արևմուտքին մէջ պիտի տղուէր երեք ամիս առաջ: Թո՛ղ մեր սիրելի ընթերցողք հաւատարի ըլլան որ ամեն արժանի միջոց ի գործ գրինք մեր աշխատութիւնը շարունակելու համար: Չը կրնալով տղուլ՝ ուղեցինք վիմադրել տալ տեղեկութիւն որ վիմադրութիւնը անկարելի է օտար երկրի վրայ եւ օտարազգի բաները ձեռքով վայել ըրինք ինքնադրութիւն մը (1) դուրս-հանելո՛ղ դժուար որ հասնուանայով ի զօրութիւն եւ արդէլ մեր առջեւ պիտի դիմուին՝ հարկ եղաւ եւ քաջուիլ եւ սպասել անվերջով որ կայր բախտին խառնութիւնը մեղմի: Այսպէս միտակ եւ անոք սպասելը երեք ամիս եւս տեսց, եւ թէպէտ այս վայրկեանի բախտը միշտ իր նպատակով ստատնայ, որոշեցինք առնապէս իր կողմը չը նայիլ եւ մեր գօտին սեղմուլ.....

Երբ կը մտածենք որ երկու տարի առաջ ո՛չ օրագիր հրատարակելու դիտաւորութիւն ունէինք եւ ո՛չ ազգային գործի մը խառնուելու կամք՝ երբ կը յիշենք որ ակամայ եւ գրեթէ բռնի դմեղ առաջ մղեցին չ'ենք կրնար մեր սրտմտութիւնը դտել տեսակ մը Հայերու եւ բարեկամներու դէմ, սակայն, շիտակը խառնովանելու համար, եթէ վարը գրուած յօդուածը այսօր գրելու ըլլայինք աւելի մեղմ՝ ձեռ կ'ունենար եւ աւելի հանգաբարութիւն կը բեկրեկէր այն, վասն զի կ'զգանք որ սրտապայտները մի եւ նայն չ'են եւ արդէն շատերը հասկըցան թէ ո՛րքի-

ն ո՛ր ծակի կը բխէր կամ դուրս կը հոսեր վատութիւնը ու մենք յարձակելու եղանո՞ղ մը չ'ունինք հապա զմեզ սրտապայտնելու անդրադուլի որոշում մը:

Կարծենք թէ անձի՛ պաշտպանութիւնը՝ որն որ բնութեան պատուէր կը սեպուի եւ ամեն կիւրթ ազդերու օրէնքով կը հաստատուի,՝ մեր ազգայիններէ եւս կ'ընդունուի եւ արդարութիւնը՝ հոտած՝ բերաններու: չը զօհուիր.....

Ահա ինքնադրութեւ համար պատրաստուած ազգը որուն ամեն մէկ բառին ետեւ երկու երեք վայրէ կը պահուին ու հատարակութեան առջեւ երեւելու անգամ մը չ'են դպար.....

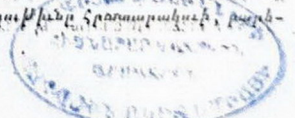
Sursum corda.

« Կամքէս բուրբուլին անկախ պարագայներ առիկ է եղան որ Արևմուտքը երեք ամիս դադրեցաւ: « Ուրիշ տեղ եւ ամեն կարելի է որ յիշեմ այս պատգամները ոչ դարովելու միտքով՝ հապա պատու « պաշտպանելու համար, պատիւ՝ զորն որ սուտ Հայեր, « աւելի սուտ մարտերու վրայ կ'ընկնելով, համարձակե- « ցան նաեւ օտարազգի անձներու եւ երբեքն անաշտի « էակներու բերան ձգել...:

« Կրնայի, ինձի դէմ եղած այս նոր խախտանքը կըլ- « լելով եւ բիւր հրապոյրքի մոլորած՝ աշխատութիւն « շարունակել, բայց մեծ խոչնդմութիւն չ'էր պայտէս « վարուիլ երբ հրապոյրքի ներքեւ լարեր կը տեսնուէին « զիս որսալու համար:

« Աւելի լաւ սեպեցի, ամէն բան կշռելէ ետեւ, վայրել « մը կ'անց Կանուլ, չարս դիս նայիլ, այս լարերը քննե- « եւ հնար եղածին չափ պատասխարել բանձէ ան- « զգայը քայլով առաջ անցնել ինչպէս երկզքի գագ- « ցայներ յարգարեկ չ'էին դարդեր... « Երբ ամեն եղելութիւն յայտնուի երբ ամիս մը « սուտ Հայերու նկեզութիւնը հրատարակուի, բարե-

(1) Autographic.

« միտ հասարակութիւնը պիտի տեսնէ որ այս կանգը
« արեւութեան եւ պատուոյ նշան էր քանի՞նչ վշտառու-
« թեան: Վարկը՝ երբ չորս կողմը վտու եւ լար կը դըս-
« նուին, խեղճութիւն կը յայտնէ քանի՞նչ խոհեմութիւն:
« Քիչ մը դողդիկացոյ որ թշնամոյ երեսը նայիմ. քիչ մը
« խոնարհեցոյ որ աւելի լաւ տեսնեմ, քիչ մը հակում
« ցոյց տուի որ խոստաւ չը խորտակուիմ, քիչ մը խու-
« թիւն ըրի որ աւելի շուտ բարոնեմ, եւ ինչ տանն
« ամեն բան կատարելապէս հասկըցայ՝ դուռներ մ'եկու
« վրաս որ հարկ կ'աւ դրիչը թողու եւ ամեն ուժով
« տնտիւիլ լրբութեան դեմ ...: Ճանք պարտադր մարդ-
« կացին կեանքի մէջ ուր հարկը քարտիրոս հարկը (1)՝
« արձակօրէն կը տիրէ՝ եւ մեր կամքին չկրկըր կը
« կտորէ: Ասիկէ դատ պատիւը կը հրամայէր որ կար-
« ծուած բարեկամներէ բաժնուի, պատիւը կը հրա-
« մայէր որ, սալի ներքեւ չը ձգելու համար, Ալեք-
« ճեւորին գործը ծաղկի, պատիւը կը հրամայէր որ ան-
« դուստը բերաններու դեմ լուսթիւն պահէր, պատիւը
« կը հրամայէր որ...: Եւ երբ պատիւը կը հրամայէ
« այս սողերը գործը ամեն շահ եւ տխրածութիւն կը
« մտնայ, վտան դի իր կեանքէ վեր դրած է միշտ
« պատիւը:

« Ասով հարուածը ին կ'աւ. Աստուած տաննէն պահէ
« Ալեքսանդրը՝ որն որ կը հարկադրուի գրեթէ մերկ եւ
« լքուած երեւիլ հիմայ եւ զոնէ ճարտասլի պաշակնե-
« բան յայտնու որ արդի չայերուն մէջ գրիչ մը կը
« գտնուի իր պատիւը պահող եւ ցածութեան տալիս չը
« խոնարհող...:

« Ասպէս մերկ եւ գրեթէ անշնորհք՝ Արեւմուտքը
« պիտի շարունակուի իր հեռուար բաժանորդներուն
« խցը կատարելու եւ պատուոյ հաստարիմ մնացող
« չաղերէ ընդհատու ըլլալու համար:

« Վիտեմ որ շատերը իր՝ այս անդուք կերպարանքին
« վրայ պիտի չտանք, հակում որ ձեռքի գիրս կ'առու-
« թեան ձեռքի ունի, քայլ,

Ամեն մայր իր յիշարը մեծարարեալն էր կ'ուս ծախել (2)

« Ըստ բանաստեղծ մը եւ չեմ կարծեր որ պատուոյ
« տէր անձ մը հիգնութեան տալիս սեպէ քերտով աւաղ
« բերում որ եւ ինչ գործը:

« Ան քերտը միայն նախատինք կը բերէ որ վախէ
« կը բխի եւ կամ որ վատութիւն չաղելու տանն մար-
« դուս զվարկ կ'առուէ:

« Անոնք միայն, նեղատան, ամօթով կը կարմրին
« որոնք ուրիշին հարկ կը փորեն, որոնք ուրիշին հայը
« կ'ուսան եւ որոնք ուրիշին խմելիքը կը թաշտարեն:
« Վտան դի անոնք են մարդկութեան կեդր եւ Աստուծո
« թշնամ:

« Այն մերկութիւնը միայն կրնայ ամօթ բերել որ

« դողիլը կիրքերու կը ծառայէ եւ ոչ այն որ արհեստի
« կերտում է:

« Այն սպիները միայն չեն համարձակիլ անսքող
« երեւիլ որոնք գրուելի տխրեալ շաղի են. քաղու-
« թեան սպին ոչ կ'աղբարտ կ'ուզէ եւ ոչ ուրիշ լաթի
« կտոր:

« Անեղան թշնամիներ խզմէ յարկաւարած ժամանա-
« կով սպինքն ստակով (1) կրնաք դարդեր եւ քողեր
« ծախու առնուլ եւ ձեր փառած էութիւնը հասարա-
« կութեան նայուածքէն պահել, կրնաք հեռու երկիր-
« ներ սպառնիլ եւ մեծութիւն ծախել, կրնաք հրա-
« պարակի վրայ փայլիլ եւ դիտ շաղի մէջ ձգել, կրնաք
« ընտանի կեանքս օտարներուն յայտնել եւ վրաս մուր
« քուլ, կրնաք անժամանկեալ քով պարծիլ եւ ծանօթ-
« ներու քով ստել: Ամեն բան ներքինի է հայութեան դէմ,
« ամեն թշնամութիւն յուսալի է սուտ շայերու կողմէ,
« ամեն ցածութիւն ընդունելի է դերութեանէ արակա-
« նուած բազմութեան մը մէջ, ամեն գերութիւն կարելի
« է երկրի մը վրայ ուր պատիւը ոտքի տակ կը կոխուի
« եւ ուր անխառնութիւնը ընդիմ պիտի խմել (2)...

« Բայց դու, Ալեքսանդր, արդարութեան համարչէն
« մի խոտորի եւ երեսան ելիր հիմայ ինչպէս որ
« գրիչէն կը թափու ու ըսէ Թիւրքիայի շայերուն որ
« ամենէ մեծ վատութիւն միտքի աղատութեան դէմ
« գործել կը սեպուի, ըսէ՝ արդի չայերուն որ ամենէ
« մեծ գողութիւն աշխարհէն երեսը գրազնեւի. ժամա-
« նակը յարկաւարէ եւ քիբարը դողնու է. ըսէ՝ զայս
« բարձր եւ որքան կարելի է ուժգին ձայնով որպէս գի
« չը բռնադատուիմ. զայն կրկնել օտար լեզուով եւ
« միտքի իրաւունքը պաշտպանել եւրոպայի առջեւ...:

« Ահ եթէ գիտնայի որ բարեկամութիւնը լրբութեան
« արձագանք է, որ սիրտով եւ բերնով անոր դաշնագիր
« կըրել է, եթէ միտքն անցնէր որ երկխոյ մարդեր (3)
« զիս կը համարուին մասնակու միտքով, եթէ գաղաղի
« որ զիս առաջ քշել ուզողները միեակ պիտի ձգեն
« պատուոյ դաշտին վրայ, եթէ երեւակայի որ պիտի
« ստիպուիմ, երկու հագար տարիէ ետքը, ֆիլիստիայի
« մը ափսոսանքը կրկնել. — Ո՛ր բարեկամք, չը կայ
« բարեկամ — եթէ գիտնայի, կ'ըսեմ, որ այնքան աշ-
« խաղալու արեւու եւ յորդոր, այնքան կ'աղաւաղու
« հրաւէրք եւ այնքան ներքին խնդիր՝ նպատակ չու-
« նելի...: Ինչպէս ըսեմ...: Ո՛րքով կ'ի պղծ քաւ անունդ
« կուսային միշտ, քու արինդ կը նկարագրէին աւ-
« ջեւ, քու միշտիւ կը լիւնին անդու, եւ իմ ամենէ
« մեծ գփրակութիւնս եղէր է անունդ լսել, վրէշելու

(1) « Անգղիացի կ'ըսեն. — ժամանակի ստակ: Քիւնի
« անգլիացիք այս ժշմարտութիւնը պիտի եւ կրկնել որ
« սպալիկը, անու լայնութիւնը սպալիկը հասկընան
« զայն եւ զիկցը կը կողպումն առա խառնամենիով...

(2) Les affronts et les « iniquités sont bus comme l'eau. »

(3) Ame double et traitresse (Molière).

(1) O nécessité dure! ô pesant esclavage! (A. Chénier).

(2) Tout homme avec fierté peut vendre sa sœur.

« զգալ, արժեք տեսնել եւ իմ բնասանի կամ հրապարակ-
« բանի շահերս մտնալ թղթորդին.....»

« Վտնդատի արձադրանց չէ բաժնի հապա յազատած
« կեանքի մը մեկնութիւն: Հիմա լրբութիւնը ուրիշ
« կերպով կը մեկնէ զայն եւ լրբութեան ձայնը բռնի
« կ'ըլլայ հաստատութիւն տէն Պիտի եւ մանաւանդ իզմիւրի
« կողմէրը, վասն զի սակի՛ն փողի մէջ կը հնչուի այն:
« Համբարութիւն, այս փողը վերջին գոտատատանի փող
« չ'է տակաւին: Սր պիտի գայ ուր տեսակ մը մտնաւու
« Հայեր պիտի համոզուին որ վտնութիւնը ստեղծ ձամ-
« րայ մ'է եւ ի՛նչ հոն մտնողը անարդար լեւան զրոյնով
« միայն կընայ սակի՛ն եւնել.....: Ա՛հ զիտեմ որ գաղտնի
« ընկերութեան ստաւէր մը դէս. զերեւոր կը պաշէ եւ
« երբեմն կը պաշտպանէ, զիտեմ որ իրենց ըրածները
« ազատ փիլոսոփ ներքեւ ոչ միայն ներսում ալ եւ դո-
« վատ կը գտնեն: Անցեալը իրենց ձեռքն էր եւ ու-
« զածնին ի գործ գրին ձայնս խնդրելու եւ միտքս
« զերկու համար, հիմա տակաւին կէս մը ներկային
« կ'իշխեն, մութի մէջ կը խրատին եւ սամիլը ինձի՛ գէմ
« կը զրդուէր, զիտեմ զայս թայց կ'ըսեմ միշտ համարե-
« րութիւն: Մի՛թէ արդարութեան ծառայողը երեսի
« զրայ կը մնայ խաղաւ. մի՛թէ մարդու իրաւունքը
« սիրողը անիրաւութեան որս կընայ սեպուիլ միշտ.
« մի՛թէ ազատութիւնը իր զաւակը կ'ուրանայ երկար
« տան: Ա՛հ: Պատուաւոր մարդը կը յաղթուի շատ ան-
« գամ, կը զլորի երբեմն թայց քիչ հնչ աշխարհէս
« կ'ենէն տաւայ իր ձայնը լսելի ընել տալու եւ զինքը
« ճանցընելու նաեւ թշնամ ինել:

« Եւ Արեւմտաւորը կ'սկսիմ նորէն ձեռագրել ոչ բարե-
« կամութիւն յաւատարմ, այտաճեալու բարեկամութեան
« չ'եմ հաւատար, եւ ոչ վարձ սպասելով՝ եղած նոր նա-
« խաղինքները բաւական մեծ վարձ կը սեպեմ, հապա
« վասն զի համոզուած եմ որ յարգի մարդու մը համար
« նախընտրան պարտաւարութիւն է խօսք բռնել՝ մա-
« նաւանդ երբ այս խօսքը հրապարակու կը արուի:
« Մարդ խօսք իսկ է: Թո՛ղ ուրիշները սուտ Հայերէ
« զրոյնած շարունակ երկու տարի ազգասիրութիւն
« իրենց խաղալիք ընելէ ետքը զիս խաբեն եւ օտար-
« ներու քով անարդարելուս պատճառ ըլլան (1). Թող
« հայրենիքի սէրը մակարդ մը սեպելով՝ ամեն բանի
« գործածեն զայն կամ ծախողներու տէն. այս բաւա-
« կան ստի՛ծ չ'է որ զիրենք օրինակ առնում, իրենց
« հետեւեալ եւ միտս վատահալութիւն ունեցողները մո-
« լորեմ:

« Վերջութեան զէմ եղած զեղութիւն մը կը մեկնուի,
« չը ներուիր: Ամեն զեղութիւն, մարդուս սիրտին մէջ,
« ներհատ աղին կ'իրք մ'ունի, եւ լրբութեան զէմ կը
« գտնենք համեստութիւնը.....: Համեստութիւն ու-
« բեմն լրբութեան զէմ: Հայ աւամիլը, ողբու կերպով
« մը, համեստութեան երեսի ջուր կ'ըսէ, եւ հայ աւամիլը
« իրաւունք ունի սկիլթուած Հայերու զէմ: Աւամիլ

« կ'անցնիմ ուրեմն լեզուս բռնելով եւ զպրտութեան
« պատիւը սնրի՛ծ պահելով: Նրբ սնարիւն բղձանք
« բաղտորիքս հետեւ կը զանուին եւ երբ նախութեան
« զաւակները տարիս ներքեւ կը սեանեմ, կ'ըսեմ
« սուտնց պարծելու քայս շարունակել ու ետեւս:
« Նայել բնաւ: Ինչու ետեւս պիտի նայիմ, մի՛թէ լրբո
« թեան տեղը պնքան սիրուն է որ նայուածքս քայլ
« մի՛թէ ներկայն բաւական զբաղում չը տար իր ազատ
« նայելով որ հին օրերու պատկերը նկարեմ, մի՛թ
« այն արհամարհութիւնը որով սոփրութիւն ունի
« արհամարհել սողուն նուազութիւնը կը ներէ՛ ան
« պատեհ ժամանակ զարտուղի: Բնաւ: Ազգին շահէ
« Արեւմտաւորը պատիւը կ'ուզեն որ ուրիշ կողմ չը նայի
« այսօր: Յաւաճողութեան զինուոր եմ, եւ զինուոր
« մը իր ամեն սպանը չը կընայ ընել միշտ:

« Կամբը հիմա սպասել է որ մութի մէջ պահէրտու
« ներքը արեւին զան եւ ծաղուած բարեկամութիւն
« զինակը վար առնու կամ սղողակը զիս զրգուն: Ա՛ս
« չ'ունիմ բնաւ մերկուել եւ հրապարակութիւնը պաշտպա
« նելու համար ոսկեկտի արձաններու զարմուիլ: Ա՛հ
« նեղ պարտադրանք անցուցի կեանքիս մէջ, տեղ
« լիբը երեսները տակ, տակը մի՛տաւ երկրաւորին
« բու զէմ եւս, տակի հզոր թշնամներու հետ կու
« ըրի եւ թշնամ այս վարկեանիս զրիշ ուրիշ զէն
« չ'ունենում, ստաւածով կը յաւամ որ պիտի կընա
« կանգուն մնալ այսինքն պատիւս պաշտպանել եւ աբ
« զիլել տաւելիններորդ զարու եւ Եւրոպայի մէջ ո
« հայտա միտքը Թիւրքի եւ Ֆրէնկի աւրուած Հայեր
« գործի չ'ըլլայ:

« Կ'երեւիմ ուրեմն ձեռքի աճեւ զիրափս եւ եթ
« դանեմ բուն Հայիկի ուսումնասէր զաւակներ որուն
« միտքի ազատութիւնը եւ մարդու իրաւունքը պաշա
« պանել ուզեն քանի մը սուտ Հայերու զէմ, լաւ. եթ
« ոչ, թշնամ Հայաստան, ներէ՛ ինձ քու վրայ կ'ընէ
« ինչ որ երեւելի բանաստեղծ մը կը գրէր Խաչաթայ
« համար,

Երկիրս աշր որդիք աշ ևնխաւարց արիւն չ'ունին

« եւ մնաս բարեւ ըսել քեզ յաւարեկ սիրտով: Տաւ
« տարի աշխատեցայ որ տեսակ մը վարդապետներու
« ետեւէն կամ առջեւէն քաղցները ուշարբին եւ հայու
« թեան միտքը կապանքէ աղատելով՝ կ'ընթերցեմ
« մեր աղլը կանգնելու վրայ տանին. տաւ տար
« կուտեցայ որ էջմիածնէն վատեմ կամ Սարգիս Լազարու
« կղզին ելած վանաւորներու չը յանձնաին հա
« միտքին ուղղութիւնը եւ մանաւանդ հայ ազգին պա
« տիւր: Տաստարի յաջ եւ ապագայս զոհնցի ուղարմել
« Ժողովուրդի մը աղաղակն ու լաջը ապահովցնելու
« համար: Տաստարի կուտեցայ որ խանքու մէջ կըր
« թուած եւ ստակ շահած մարդիկ աղլին անունը դո
« ծիլ ընեն սուտ ստանալու, եւ հարաւարութիւն գտնելու
« միտքով: Այսօր կը տեսնեմ որ զերեւմտեանէն բա
« լորտիքը յարութիւն խնդրած եմ..... սուտնց հրաշքի

(1) On l'offense un brave homme alors que l'on abuse,

« Կառնայն վերջին տաննէնքը տակէնքը համարուի մը
« կը ձեռնացնէին, ամէնքը ի դարձ գտաւ յամարութիւն
« մ'ունէին և զստն վտրմէնքը սղտա քաղկեալ կամք կը
« քաղանէին: Այսոր կը տեսնեմ որ երաջ մը կը զգուէր
« զիս, այնքան տաղի է որ բռնութեան. այր ծածկը
« բոլոր աղետութիւն և պնդութիւն կը կորստանայն, և
« բռնի մը չը կրնար նստիլուի գլխովին: Այդի յաջը
« խախտի պէս զինք կը ծածանէ, կտակածս վտար իր
« ստկարնէրը կը ստրտէ և թեթեւ վտանդ կամ սպառ-
« նութի մը իր վրայ յամարութիւն և իր քով համարում
« չը ձգելով՝ մարդութեան իսկ կը հանէ: Վասնզայն,
« բռնութիւն կամ նենգութիւն պէտք են այն ժամանակ
« և ոչ խօսք, որ չարմի, սղի տանու և հասկնոյ թէ
« ինչ մարդութիւն և թէ ինչ կը խնդրէ ընկերական
« սղին:...: Ա՛րարչական հրէշութիւն, զկայքերը սկա-
« մայ զիս քեզ մօտ տարին և հարկադրուեցայ օրերու
« երեսդ գննել ու կեանքիս մէջ տալի սնդամարտու
« մը զգայի քաւ ճիւղաթիւնէն զեմ: Այն տանն բոլոր
« հոգս եղաւ սիրտս սրծիկ և հետեւ խռակի հորիզնէ
« մը տը միտքով դատարի, սիրտով փառեւ և բարքով
« լուծուած՝ մարդիկ ամեն կը բերեն նաեւ զպզտն-
« ներս:...

« Ախրա՛ս, հարկի խոտովանիլ որ լուսաւորութեան
« բուն ձայն, և և իրաւունքին զգիւնը արձալանոյ չը
« գտան վտարանդի հայերու քով: Արթուրեան բուն
« սղի բունքը չը հասկնոյնցաւ տղաւ աղպայնէնք
« որոնք բաւապարզ գլխինքը գիտութեան հոր սե-
« պեցին և հոն իման որ լոյս գտնեն: Ար խոտովանիմ
« և կը արտում մեծապէս լոյս չ'եմ զարմանար բնաւ:
« Գեղարթեան հեռուութիւն և շահասէր կիրքերու
« տրդիւնք որոնց զեմ իրմէ շատ արի մարդու մը զօրու-
« թիւնը անկարող էր: Ազգերն ալ, մարդկութեւ պէս,
« բախտ և զմարտութիւն ունին և օրէնքներու են-
« թակայ են: Այսուհետեւ գիտութիւնը միայն կրնայ
« ճշմարտ աղպութիւն մը տալ ազգերու և զեղբերու
« հաստիքին յաղթել՝ և ոչ թեւեղու զօրութիւնը:...

« Անտա՛ս բարեւ, թշուա՛ս Հայերնէք, սխալի երբամ,
« ոչիւր տեղ սխալի բնութեմ մարդիկ և ոչ մարդիկայեմ
« փայլի (1):

« Ա՛ր յուսար, ողորմելի ժողովուրդ, որ սխալի կանգ-
« նիս որքան որ հայտ միտքը ապականութեան զերի է:

« Գաղտնի ընկերութիւնը, որ ամանք զգել կը հրա-
« շերեն, ֆարմատուներէնք որ քրիստոնէութիւն ուրա-
« ցող Հայերնէ քեզ կ'առաջարկուի, այն տաւ կեղրու-
« նութիւնը որով կը սրբաբաւ հիմայ զեղեղնէնք՝ դա-

« րաւ կիսամեկ և անպիտան բեկորներ են ու բռնու-
« թեան քանթէ տպաւորութեան նկարիկ կը սեպուին:
« Գտն կարգաւորութիւն սննիս միտքի զօրութեան և
« սխալի քրքրութեան և ոչ մաթի մէջ չ'ենտեմ զին-
« քերու: Քննամին սխալի չը կրցաւ յաղթել որքան
« որ քրիստոնէութիւնը հայտի կը սխալի և ոչ չարմի
« ու միտքը սղտար կրնայ վերստին քեզ յարութիւն տալ
« և թէ զիշերի ծնունդ վարդապետներէ հետեւ կենտ
« և համարաւ բաւաւորութեան յարաւ:...

« Ա՛ր սպասեր, անձնական ժողովուրդ, որ անկա-
« խաթիւն և բարբարութիւն սխալի գտնեւ մոլի ետանդի
« և անարարչութիւն մէջ: Ա՛ր երեւակայեր որ անտեղ
« փառքով սխալի փայլի որքան որ հայտ պատիւը խա-
« դարէ է ոչ միայն աստիքն թշուաւթեան այլ և
« դատանքերու ստորին կիրքերու: Որ մը սխալի միշտ
« կամ քեզ զիշերի սխալի տան ականայ այս մեծ ճշմար-
« տութիւնը զորն որ տատաւարի ի վեր չ'եմ զարդի
« կրկնէլ — Արարութեան որս է այն մարդը կամ փա-
« դովարդը որ բարոյական արիւթիւն չ'ունի — և կը
« փախդով որ այս օրը կ'արի ու չ'ըլլայ վասն զի
« ամենեւի կորստանցնէլ ետքը՝ կ'զգամ որ հայերնէք
« սերը զեւ բարբարութիւն չ'եմ մարած սխալի մէջ (1):...

« Ա՛ր ստա Հայեր գիտանք որ արաճներու ու բարբ-
« արիքը մեծմեծ խօսիլ և բանաւած՝ վարագորներէ
« ետեւէն ինծի զեմ չ'էլ և անուն ծածմեկ, սփռալի
« անարաւթիւն է: Երեւան ելիք որ ձեր բերին չափը
« տանուք. ինչ կը վաճառք և մերի դուրսը նետուիմ
« և զաք սակիտու գրահներ ունիք. ինչ կը գտաք
« լրտեսն բռնելով մինչեւ մրտաւ ձեր բարբարքը կը
« գտնուի և կամբերնիւ կատարելու սրտաբաւէ: Այն
« լրտեսութիւնը չը բաւէր, թէ բանբերութիւնը քեզ
« կապը՝ մատնութիւնը և ոչ օգնութիւն կանչեցէ:
« Այն աշխարհականին լեզուն չ'աղկեր կրօնաւորին
« սրտադմութիւնը խնդրեցէ:...: Այն չ'աղկ արաւ-
« թիւնը հերիք չ'է, վարայր ի գոթիւնը և ու առաջ
« զրեք:...: Երեւան ելիք, կը կրկնեմ, որ ճշմարտու-
« թիւնը յայտնուի նաեւ այն քաղաքներու մէջ ուր
« հիմայ ֆրէնկութեան փախանքը, իր հոսը ծածկելու

(1) Այս տողերը գրած ժամանակս չ'էի գաղափար որքանի
մը շարք ետքը Բայրիկի և Երեւանի մէջ հաստատութեան
սխալ գտնեմ երբոր երանաւոր անձերն և, երբ կարելի է,
մեր համազունիս սակի սկզբնաբան սխալի տակ:

« On verrait ainsi une fois de plus que les forces morales dé-
cèdent en dernier ressort des affaires du monde, et que la gran-
deur comme la décadence des peuples est définitivement réglée
par l'état de leur âme. »

P. PARADOL.

« La force morale, qui rend notre position imprenable, nous
serait retirée, et là où la force morale n'est plus la force matérielle
s'annihile bientôt. »

*** SEWARD.

(1) Terre où les fils n'ont plus le sang de leurs aïeux,
Où sur un sol vieilli les hommes naissent viciés....

Adieu!.....

Je vais chercher ailleurs, pardonne ombre romaine,
Des hommes et non pas la poussière humaine.

LAMARTINE.

Համար, խզող կ'օծուի եւ անմեղութեան ձեւեր կ'ուսնան: Կրեան հիւր, կ'երեքինեմ, որ ձեզ սորվեցնեմ թէ ազգային ուր ծախելը ինչպէս կ'ըլլայ: Ժամանակը եկաւ, կարծեմ, որ մտադու տես խօսինք եւ ոչ օձի նման սուրենք: Դանձու տկանքն ի վար: Գոտարար բռնարենք հոտարարութեան թուիքը եւ ոչ լրտաթեան աւելումը: Առաջեկէք կը խղզեմ, որ պատիւը դու հասցես եւ թշնամութիւնը կրնայ ամբողջ ունենալ բայց լրտաթեանը, երբեք:

Օ. ՕՐՊԵՆ.

Կը պարտաւորութիւնը այս թերթի մէջ հրատարակել տալուս Առաքելապատիւ Կաթողիկոսին կանգակը դորն որ մեզ զրկած է քանի մը առնի կայ: Նախ՝ վասն զի մեծ պատիւ կը սեղենք: Եւր ձայ եկեղեցւոյ եւ զրեթէ աղլին զուտը կը յօժարի իր օրհնութեամբ մեր փոքր երկաթաթուխը վարձատրել եւ մեր մանկութեան փղթը յիշել. երկրորդ՝ վասն զի Նորին Սրբութեան կանգակը անուղակի կը պատասխանէ այն անթիւ բամբակաւորութեան որոնք կ'ամա կը տարածուին սամիկին հաւաքանելու համար թէ մենք կրնաք եւ հայրենիքի թշնամի ենք, վասն զի առնեալ քանի մը վարդապետներու ըրածը խառն վար զարկինք եւ վասն զի մինչեւ հիմայ չ'ենք զաղբիւր բողբոյնէ այն կարծաւոր հայրենասէրներու զեմ որոնք աղլին ապագայն վառնելի մէջ զրին անհիմն խոտորմներու տկանք կախելով եւ անդին տնջիմն յայտելք օրորուելով: Այսօր փորձը տանք թէ ո՞րու քով էր հայրենիքի զուտ սէրը եւ թէ ո՞վ աւելի հեռաւորութիւն ունեցաւ նեզ պարագայներու մէջ: Փորձը տակաւին շատ բաներ պիտի յայտնէ, վասն զի բարցալիւսն սխալները իրենց հեռաւորութիւն միայն զլալելի կ'ըլլան: Գծաբախիւ. առմիկը զմեզ չը ճանչնար, առմիկը Լեւոնայի զօրքերուն տեղեակ չ'է եւ, սոսրդապէս, քննելու մեծ կամք չ'ունի, ուստի կը փութայ կուրօքին հատալ եթէ անցք մը վարպետ կերպով կ'ենք իրապաւնի իրեն:

Տրամալին այն է որ ինչ առնն մեկ կողմէ այսպէս կը վարուին, միւս կողմէ ամեն հոսանք ի զործ կը գնեն եւ քարեկամներու, երեւելի անձերու աղբիւրով մեզմէ վեհանձնութիւն կը խղզեն որպէս զի անցեալը չը յիշենք եւ կողմ զեւտութեան ներքինը:

Մեզմէ վեհանձնութիւն ուղիւ կը համարձակին եւ իրենք յետադարձութեան զուտիկ օրինակ կը տան մեզ: Երգարեւ աղին փոխադրեն որ ոչ միայն նոր գոտութիւն կ'արտադրէ այլ եւ հին տղանքը կը բանայ.....

Անտարակայն հայրենիքէ հեռու սարկել շատ նեղութիւններու ենթակայ է, բայց զղապան հողներու համար ամենէ անտանելի կը սեպուին լեզուի հարուածները

որոնք հոս փոփոխութիւն ձեւով, հոն զղապանք կերպով եւ ուրիշ տեղ մը կ'ծաւ տնտեսութեամբ կը յայտնուին, եւ հողիւ թէ ժամանակէ մ'ետեւ արուած վերքը կ'իմանանք: Մինչեւ անոնց արձագանքին տար երկիրը հոսնիլը՝ ստաթիւնը արմատ կը ձգ, սիրտերու մէջ եւ անկէ ետքը եթէ բան չ'ունիս աշխատէ զայն խելաւ: Գոտարի մը վրայ գոտած ծաղիկներու բոցաբոցներ զեւ խառնը հոսնելը աւելի զիսինքն եւ մեր ձեռքը այնքան փուչերու ենթակայ չ'ընէր: Կրթութեան պակասութիւն, պիտի բանն ամանք այս, բայց երբ այս պակասութիւնը ամաթութեան օրհնանքն եւնելով հին ախտի կերպարանք մը կ'աւանդու եւ ընտանի կեանքը կը թռնաւորէ, առաքելն մարդերու կ'իյնայ զինուել եւ անոր զեմ գնել պատու օրհնքները կրնաք պատուիրաններու պէս յարգելով: Պէտք չ'է անտարբեր սիրտով թող տալ որ կ'ծաւ լեզուները քարի անուն մը բոցաւ հրապարակաւ, վրան զի պատու խղզիւններու մէջ անհոգութիւն ընել կամ ինչ չը վերաբերուի բաւել ուրիշ կողմ նայել նաեւ ինքնասէր զրաթեան ներշնչել: Երեւակայեալ է միշտ որ այս ախտը ողորմ չ'ունի, ամեն տեղ կը տարածուի եւ բան մը չը խնայէր. կարգ ըստ կարգէ ամենուն միւր ուսակ կ'աշխատի եւ հարուստին եւ աղքատին վրայ կեկեի պէս կը փակուի: Պատիւը հաւարարութեան ժառանգութիւն է. անոր զեմ զօրքն ուղղող այն թշուրթեան մէջ կը գտնուի ուր շարագործ մը օրէնքը օտքի ներքեւ կ'աւանդու. ամենուն պարտքն է այս օրէնքը յարգել տալ վասն զի ամենուն հանգստութիւնը անկէ կը կախուի:

Ահաւասիկ Առաքելապատիւ Կաթողիկոսին նամակը:

« Մտածէ՛ս ծառայ Քրիստոսի եւ անհնազանդելի կաշ»
« մօքն Աստուծոյ եւ այլն, եւ այլն:

« Ստուգապէս աղլատիւր, ուսումնադարգ եւ Արգոյ
« Ստեփաննոսի Ոսկանեան, հոգեհարազատ Սիրելւոյ
« Նուիրեմք զողջոյն քրիստոնէական: Անդաւին ի պա-
« ասնեկան տիպոյ, ի զարատան Զմիւռնիոյ եւ զինի,
« յեւանելի իրեւն այր յատարեղ կենաց, միշտ յանձին
« բերելով զկենդանաղիւր անկաշառ ազգասիրութեան
« զբաղմանց զբաւեալ ունիք զգրեալ, յորոյ սակի եւ մեք,
« իսկ ոչ երբեք մուսկաւ զբաղելով որդի որդիկդ եւ ընդ
« յառաջադիմութիւնդ ուրախ եղեալ, աղօթս առնեմք
« ի վերայ ձեր, որպէս զի վերինն տեսչութիւն շնոր-
« հեացէ ձեզ ըստ ցանկութեան սրտի ձերոյ որ հայի
« յօյուս եւ ի յառաջադիմութիւն Աղլիս:

« Չ'են մեզ անձանթ երկը զբաւոր վաստակաց
« ձերոյ, յորս վճիռ փայլի անթիւ աղլատարութիւն
« ձեր, առաջնորդելու ի լուսաւոր ուղոյ եւրոպական
« քաղաքակրթութեան, զորմէ չկարեմք զլանալ ձեզ
« զմեր շնորհակալութիւն:

« Գողջութենէ ձերմէ եւ զորպէս կեղծ լուսակ մեր
« ի Պ.... որ տեսաւ է զձեզ ի Բարիք յամեն անցելոյ,
« այժմիկ ի վերապին ուղեւորել նորա ի կողմանալ,
« քաղցր թուեցաւ մեզ գրել առ ձեզ՝ զայս կանգակ,

« օրհնել օրհնութիւնս արարչի, որ բնակեալ է յերկինս
« և քաջութիւնը զձեզ, մի՛ բնաւ լքանիլ յանդաժանելի
« ստորորդի սպգատիբութեան:

« Ազգելով զմարդասիրութիւնն Աստուծոյ միշտ
« Հոգիանի լինել, ձեզ, մնամբ վասն ձեր առակար
« թարար,

ՄԱՏԹԵՈՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՍՏԵԱՅՆ ՀԱՅՈՅ:

ՀՈՌՄ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Պարոյնի ցեղը պաշտօնաւոր օրադիր մը Հայաստանի
մէջ նստեալով կրօնքի վիճակը վերադարձնել երկար
լուծած մը կը հրատարակէ որն որ բաւական հետա-
քրքրութիւն ունի մեզի համար:

Այս յօդուածը Պաթմաձէ լուրեր կը տայ՝ որոնց
նայելով « Աղբյուրի հասկանալի հաւատարմութիւնը օրէ
օր աւելի մեծ՝ ծաւալում ընդունելու վրայ է փոքր
Ասիայի արեւելեայ կողմերը: » Պարոյնի օրադիրը
վրայ կը բերէ նաեւ. « Հայերը Պրանայի համար
եսանդուն համակրութիւն մ'ունին. եղիակապանները
յայտատեւ միտքով անոր պաշտպանութիւնը կը ընտան
և կը յատան որ անոր շնորհքով հերձուածներուն մեծ
մասը փոքր առ փոքր ի համակրութիւն պիտի դառնան: »
Վիշ մը հետեւ նոյն օրադիրը կը շարունակէ այսպէս.
« Հերձուած աղբյուրները միտամ՝ ունին համակրան
եկեղեցւոյ հետ միտքութիւն ընել, և երբ Պրանայ քանի
մը երեւելի փառսեր տայ համակրան Հայերու վրայ իր
աւելցած համակրութեան, զարձեւեալ յայտ աւելի պիտի
մեծնայ: »

Չէնք դիտել թէ պարսպանի օրադիրին թղթակիցը
ինչ աշխատ կը գլխէ և ինչ փառսեր ունի լոյց կրնանք
բռնել որ իր քով ծուռ դատում և աւելի ծուռ քաղաքա-
վարութիւն մը կը տեսնենք: (Մտռ. դատում՝ վասն զի
ընդհանրապէս եթէ Հայերը (անոնք որ սուսի կողմ
էին), խիտ մեծ համակրութիւն ունին Պրանայի վրայ՝
կրնանք համար չ'է հազար այն արդարասէր և ստղծար
պղծ օրով իր դատները սիրի եւ նիսան և թշուառ
աղբիւր. ծուռ քաղաքավարութիւն՝ վասն զի խրախ
որտաքարայի հազը՝ կրնանք խնդիր երկարաւ կարգի
խնդիր է, և այսօր Պրանայի պատմութիւնը մտանակից
կը սեպուի Արարչի ընդհանուր խորհուրդին:

Այս պատու կարգի ար Պրանայ զինք զեւ 1820 թաւ-
կանին մէջ կը կարծէ և կրնանք յայտնութիւն կ'երազէ:
Անշուքութիւն է մեր կողմէ իր թուրք վրդովելու և արդի
զեպքերը յիշել իրեն: Կնք սովորութիւն ունի արամա-
խառնութիւնը քաջիտան, միշտ հաւել նայել և իրարու
ներհնդկ գրութիւններ մեկտեղ շարել քաղաքական հա-
մադրում պաշտպանելու առն: Չէնք ըսել որ ցնամի
պէս կը խօսի վասն զի չ'ենք ուզել իր պառաւորութիւնը

նորաւորել, լոյց կը համարձակենք պնդել որ կ'երազէ
երբ Արեւելքի լուսաւորութիւնը կրնանք վրայ կ'ըն հա-
տատել վասն զի Արեւելքը նաեւ զօրեւրը լուս զիտեւ որ
այս կողմերուն չը լուսաւորուելու զիտուր առ իմենք
մէկը կ'ըսծ է միշտ կրնանք:

Մենք ոչ մեր համակրան եղբայրները կը հրաւիր-
ենք որ համակրութեան և ոչ չ'միտքին դատները
որ իրենց հին եկեղեցիէն հերձուին Պրանայի մտե-
նալու համար: Աւելի լուս կը սեպենք մեծ աղբիւ մը
վեհանձնութեան վրայ յայտ պնդել և ոչ պատուի և ար-
ժանի կ'երազով վարուել քան թէ ուրաջութեամբ պաշտ-
պանութիւն ընտան:

Որքան խորհիւնք այնքան կը համարենք որ արեւե-
լիսն խնդիրը կրնանք լուծել անխաբիւ է: Պատմու-
թիւնը, արդի գեղեցիկը, նայ իսկ կրնանք թաւել ինչ
տիկնելու ցոյց կը տան որ բնաւուն լուծումը արտաքին
համակրաններու և ոչ ներքին կամ անըմբռնելի համա-
գրաններու հետեւութիւն պիտի ըլլայ:

Արտաքին համակրան հիմունքները այն շահերու կապը,
այն աղբիւր օրեքը, այն մարդկութեան սկզբունքը և
հնարքները կամ միտքի զօրութիւնը որոնք ամենք ալ
նորաւոր ունին մարդկային բազմութիւն մը գէպ ի լուս-
աւորութիւն տանիլ:

Կրնանք լուսաւորութիւնը որքան որ կարգիկ լուսել,
եղբայր է և աւելի խաբութիւն կ'արտաքին քան թէ
միտքին: Կրնանք նպատակ ունի հաղթել և անոր վրդ-
ութիւնը: Լուսաւորութիւնը իրեն կ'ըն ընտան միտքը
և անոր բերութիւնը: Կրնանք լուսաւորութիւնը արեւել
չը նմանի հաղա ճրագի մը որ հաղիւ եկեղեցի մը կը
լուսաւորէ: Որքան որ այս եկեղեցին մեծ սեպենք և
ճրագը վաղուս պատմութիւնը ցոյց կը տայ որ բոլոր
մարդկային սեւի վրայ տարածուելու զօրութիւնը: Կա-
րելի է թէ որ մը մէկ կրնանք երկարաւորելու վրայ արդի
լոյց մինչեւ հիմնը պատկերի զեպք չը տեսնուած բան
ըլլալով, իրաւունք ունինք հետեւելին որ կրնանք ընել
մասնաւոր լուսաւորութիւն կը ծաւալեն այն բազմա-
թեան կամ հատին վրայ որն որ կը հատայ անոնց:
Կրնանք վարդապետներու կարծիքը այս չ'է, կը հաւա-
նինք, լոյց ինչ կրնանք ընել երբ այս կարծիքը պատ-
մութեան պայման մարդկութեան կեանքի գէպ է և
վարձով մը չը հաստատուի:

Եթէ Արեւելքի կ'աղեն ստաւապէս լուսաւորուել
պետք է որ, եկեղեցիներ չը գոչելով, աշխատին վերը
յիշուած արտաքին համակրանները ձեռք բերել, փիլի-
սոփայութեան յայտնանք ընդունել և միտքին վրայ
խաբարակել սրտէս զի ընդհանրութեան պէն ծագել իրենց
մէջ և ընտանի կեանքը աշխատեալ և աշխատեալ
մարդկութեան հետ կապէ: Աւր ընդհանրութեան պէն
կը պակար ժողովուրդը կը հերձուի և ամեն մէկ կարող
իր ստաւապէս ներքեւ կը քաղար ինչպէս սայլան քաղ
իր անսթիւն մէջ, և միտքը կ'աղեն այն տան:

ՆԱԽԱԿ Ե.

Կոստանդինուպոլիս, 21 յուլիս 1864.

Ազնիւ Օրդուկ

Անշուշտ պիտի դառնաս որ Ազգին մէջ Տիգրանեան Միտիչ անուն վարդապետ մը կայ, որ արգարեւ հրէշ մը եւ ի վեր քան զհրէշ ճրարագործ մէջ:

Այս վարդապետը, ինչպէս ասկէ մէկ քանի տարի առաջ, հիմա հիւանդին բուժ, անգամաւորձին շարժում, կոյրին լոյս չտար, Բրիտանոսի հետ բան գործ չունի, հոգեւոր պաշտօն չի կատարէր, այլ գեւերու հետ կը բանակցի եւ յանկարծ այս օրերս աղղային Քաղաքական ժողովը դիւաւար ըրաւ եւ գրեթէ գնդ ի կործանում գաճալիվեց:

Նա որ Բիւրախտանի Առաջնորդ եւ իր լիճակը լուսաւորելու համար քերական մը շինած էր, կամբաստանուի իրր գող, կաշառակեր եւ ուխտադրուժ եւ խառն ժողովին օրովը Կոստանուպոլսը վճարար յաքսոր կը դատաւարաւորէ: Այս վճիռը Բ., գրան միջոցաւ ի գործ չի դրուած ինքը կը վաղէ գնդ ի Կովկաս, կաշառակեր կաթողիկոսէն Եպիսկոպոսութեան աստիճանալիւտակէն ու երբ չաջողիր, Կովկասու փոխարքային աղերս կը մատուցանէ եւ յառաջարկէ որ միջադեկայ մէջ Ռուսի հիւպատոսներ հաստատուին, եւ մենչեւեւ կաթողիկոսը Տիգրանեանի գէմ շանթի կարծակի եւ զանի պատճառաւոր եւ առաջնորդութեան անարժան կը հրատարակէ յոտուկ կոնդակաւ, եւ ահա Տիգրանեանը կայծակի պէս Կարենի ինչէն եւ Կառնուկի անեղուկութեամբ հարցում կընէ կեղծանական Վարչութեան թէ իր նկատմամբ ինչ որոշում ըրած է. եւ թէ իր ընթացքը որ կողմը դարձնել արժան կ'տեսնէ:

Աղղային արդի Վարչութիւնը առ առ ինչ ընելիքը չդիտէ, կը վարանի. այս փորձանքը իր զլխէն վանել կուզէ, սակայն կտրիպուի Կարենի կուսակալին գրել որ զանի վար գնէ, արդիվէ: Այս գիրը կարեն չհասած այն ինքն Տիգրանեանը Կոստանդինուպոլիս կը հասնի անգլիէն, գրուած պուստակաւնքէն առած յանձնարական վերերը, կը շարկէ եւ ճակարդ բաց շիտակ Բ., դուռ կ'երթայ սիրալիր ընդունելութիւն մը կը գտնէ: Այս բուսական չէ Բ., դուռն կրկին կրկին պատուէր կը գրէ պատրիարքին որ Տիգրանեանին չէ թէ միայն մաղկն չկողջին այլ եւ պատուց եւ փառաց հասցունեն:

Մէկ կողմէ ասիկա իր հրաշագործ վարդապետը տեսնելուն կը բերիքի եւ իր հրաշագործութիւնները շարունակել կ'աղերսէ, միւս կողմէն պաշտպաններ անոր չորս զինամուր շրջան մը կը կազմեն եւ քաղցրի վարդապետին, ինքէ քիչ վնաս մը, հասցունեն ամենքս կաթողիկ կըլանք, կը սրան. Տիգրանեանը անոնց

պարզմութեան վրայ կը յայտնէ եւ իսկ իրաւունք, կը գտնէ: Իսկ կրօնական ժողովը, որ առաջին դատաւարն էր, այնպիսի զբաւոր պաշտպանութեան տարակոյց կողմ վարդապետի մը դատաւոր կանգնելու չի յանդգնիր եւ ծիծալելի դրութեան մը մէջ կը դառնուի: Մէրթ կը փրփրի, կը բողբէ որ Բ., դուռ Առաջնորդաց գործին կը խառնուի, իր իրաւասութեան կը դուրս, դատի տակ կողմ վարդապետ մը կը պաշտպանէ, մերթ վարդապետին դատը տեսնելու եւ բացարձակ վճիռ մը տալու կը դողողայ:

Ի վերջոյ վարչութեան կողմէ կազմուած յանձնաժողով մը Տիգրանեանը անպարտ կը գտնի. վարչութեանը այս դատաւարանք թերի կը գտնէ. կրօնական համալուծար ժողով կը գումարուի. առ ալ քերս վարդապետը թրջել կոչուած վանքին խորշը վանահայրութեան զրկել կը անօրինէ: Ար մնար վարդապետին Քաղաքական դործերը քննել:

Ահա այս միջոցին Տիգրանեանին մէկ խաղը երեւան կ'երնէ. Բ., դուռն ուղկել խմանալով որ Տիգրանեան վարդապետ մը Ռուսի հիւպատոսի խնդրոյն համար Կովկաս գացեր է, կը հարցնէ պատրիարքին թէ ո՞ր Տիգրանեանն է այն: Պատասխանը յայտնի էր, եւ հետեւեալէ Բ., դուռը իր գրած յանձնարական գրիւնը կը լզէր: Սակայն այս յետս կոչման վրայ Քաղաքական ժողովին մէջ մեծ փոթորիկ մը կը փոթի, ինչպէս որ ստոյգ աղբիւրէ իմացած եմ: Մէկ մասը, որ ի ինչ անուն Տիգրանեանը՝ ըստ ուժով թէ ժողովին մէջ եւ թէ Բ., գրան առջեւ կը պաշտպանէր, կը պնդէ որ այլ վարդապետին ի վնաս պատասխան մը չիտրուի, այսինքն պաշտանական ստույթեամբ գործը պարտելու, եւ ըսող ալ կըլլայ որ առեւ տեղս կը փլի թէ որ վարչութիւնը հաստատէ որ վարդապետը ինչպէս Ազգին նայնդէն իր գործերովը Տիգրանեանն առջեւ կուսակաւար մարդ է: Միւս մասը, որ վարչութեան եւ աղղային իրաւանց թէնի կեցող մասը պատեհէ առիթ է կըսէ աղղ տանել Բ., գրան որ այսուհետեւ Առաջնորդաց վրայ վճարական տնօրէնութիւն մը զընէ առանց պատրիարքարանի կարծիքը ստանալու, ինչպէս որ նայն իսկ պատրիարքական հրովարտակն ալ կը արամաղրէ, եւ թէ ինչպէս Տիգրանեանի գործին մէջ խառնած է, կրնայ նաեւ ուրիշ պարտաւանքաւ մէջ ալ խառնել, մի միայն կուսակալաց խօսքին հաւատ ընծայելով:

Բ., գրան ինչ անակ պատասխան արուեցաւ չդիտեմ, միայն սա գիտեմ որ այս վիճարանութիւնը պատահած օրէն ի վեր ժողովին մէջ արեւած անհամաձայնութիւնը դժուարութեան դարձաւ, հրամարական հրաժարականի յաջորդեց եւ ըստ երեւոյթին թէ Տիգրանեանի եւ թէ ուրիշ ծանր խնդիրներու պատճառաւ զորս ուրիշ անգամ պիտի յայտնեմ, քաղաքական ժողովին բանը պիտի բուսնի:

յաղովակականաց մէջ սկզբունքի, կարծեաց տարբերութիւնը այս անգամ առելի յայտնացող կերպով երեւան ելաւ: Ո՞ր ժողովականը Ազգին օգտին, սահմանադրու

թիւան եւ արդարութեան, ո՛րք իր անձնական չափուն, ո՛րք արտաքին գաղտնի ազդեցութեանց ծառայելը գրգռի եղաւ այս պարագային մէջ: Արդէն ժողովին հիմն խորհրդով էր, զայն բնարդ պին մտար, զանի կազմով տարերքը անհամաձայն եւ հարկաւ օրին մէկը պիտի շփոթէր:

Տիգրանեան վարդապետին խնդիրը անոր շէնքին տնկիւնաբար տեղէն խախտեց եւ կը տեսնէս, բարեկամ, որ այս վարդապետը յանիրաւի ամրաստանուած չէ իբրեւ ճրագագործ:

ՎՐԱՅՐ.

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Առջի յալումսն մէջ բերե լինք. « Ատով հարուածը ին եղաւ, Աստուած տառնէն օրհնէ Արեւմուտքը: »

Աստուած տառնէն չը պահէց Արեւմուտքը:

Կերկայ թիւը չարեւաւ տառն օտարազգի զրաչարը զարմանքով մեզ խնայուց թէ, զիրերէն մէկը լաւարդին տնկերեց ին եղեր է, միսին մայրը կը պոխի եւ Արեւմուտքին քիչէն իր տեղէն թոհր է:

Հաւատարմէն որ այս ետակի կապտութիւնը հայու ձեռքով կամ թելադրութեամբ եղած է օրպէս զի կարող չըլլանք մեր հրատարակութիւնը շարունակել:

Չենք կարծեր որ Տիգրանին զիտուն եկած փորձանքէն ի վեր զանուի ուսումնասիր մը որու ղեմ վաստութիւնը աւելի կատարի եւ յոյս կը կրկնով վարուի:

Թշնամութիւն չ'է այս հաղա զոլութիւն, եւ զոլը մարդկային ընկերութեան զարս կը զանուի ու մեր գաղտնիքներէն չ'լինար:

Երբ Բարդիլի զոհհանեաւ մէջ մէկը զո՛ղ զո՛ղ պոսաց՝ անցորդները կը վաղեն եւ ձեռնտու կ'ըլլան որ զոլը բռնուի եւ իշխանութեան ձեռք արուի:

Ահա պարտաւարութիւնն է հիմայ պոսալ չարս միլիան ազգի մը անգամներու թէ զոլութիւնը զմեզ կը թալէ. իրենց կ'լինայ զմեզ օրաշարանեւ ոչ միայն գաղէն այլ եւ գաղակիցն որն որ զանդիկա կը զրուէ:

Հաշիս եղեր է որ 1859 օգոստոս 11էն մինչեւ 1864 տեղաւորներ 30, հարիւր վաթսուն հարկէ պատահեր է Պօլսի մէջ: Այս հարկահանքը այրեր կամ փեր են

2,844 տուն, 1,246 մաղաղ կամ գործատուն, 23 բաղնիք, մզկիթ եւ արիշ հասարակութեան շէնքեր ու մէկ թաղաւորի պարտ: Բնոյ սանէր 4,114 շէնք: Միջին թիւով՝ Պօլսի մէջ սանէն տաս մէկ օր հրդեհ մը կը պատահի որն որ սովորապէս 25 տանի չափ կ'այրէ: Եթէ իրարու վրայ զնեւով սանէն մէկ տուն վաթսուն քեռէ, ուսն մէկ մաղաղայ քառասուն քեռէ եւ տանն երեւելի շէնք 200 քեռէ հաշւելուն եւ եթէ կա՛ն կարտաքին կարուստը, սանէն մէկ տանի համար, տաս եւ հինգ քեռէ տեղեւք ու այրած պալատը, մէջ զանուած հարստութեամբ, 130,000 քեռէ՝ կը գտնենք 208,400,000 զուրուշ, լսել է 48 միլիոն ֆրանք հինգ տարւան համար: Աւրեմն սանէն տարի Օսմանեան մայր քաղաքը հրդեհին կը տայ գրեթէ տաս միլիոն:

Պօլսի ընտելիչներուն թիւը, վերջին հետազոտութիւններու նայելով՝ մէկ միլիոնէն քիչ մը աւելի է, ուրեմն սանէն հարկէ մարդ զլուս տաս ֆրանքի կը նստի: Ահաւասիկ խաղած մը որ միտէն անտանելի է եւ զորն որ տէրութիւնը լաւ կ'ընէ վերջընէն եթէ կ'ուզէ որ բարօրութիւնը կեդրոնին մէջ հաստատուի եւ անկէ միւս գաւառներու վրայ տարածուի:

Զիւարթ..... 1.058

Հեռեւակ..... 52.704

Ընդ աւեւ..... 63.536

Հելլէասական բոլոր բանակը. 194,608: Անոր համար եղած տարեկան ծախքը, 8 022,434 ֆրանք:

Հելլէասական Ժողովուրդը 2,510,500 հոգիէ բաղկանալով մարդ զլուս զրեթէ երեք ֆրանք մէկ քաղաքի կը հասնի պատերազմի հարկը:

Ֆրանսայի բանակին համար կը ծախսումի 367,000,000 ֆրանք: Արդ Ֆրանսայի Ժողովուրդը 37,000,000 ըլլալով մարդ զլուս զրեթէ տաս ֆրանք հարկ կ'լինայ:

Համարատ:

